

WIKTOR RUX: *Handel Wschód-Zachód (szanse - perspektywy)*. PIW, Warszawa 1975, 244 ss.

Postępy w procesie odprężenia i normalizacji stosunków politycznych w świecie stwarzają perspektywy rozwoju szerszej współpracy ekonomicznej pomiędzy wszystkimi krajami, niezależnie od ich ustrojów społeczno-gospodarczych i politycznych. Możliwości szybkiej intensyfikacji stosunków ekonomicznych pomiędzy Wschodem a Zachodem rysują się zwłaszcza w Europie.

Głównym celem omawianej tu książki jest — jak to określił autor we wstępie (s. 11) — podjęcie próby sformułowania takich koncepcji wzajemnych stosunków gospodarczych, które mogłyby odpowiadać zarówno potrzebom oraz interesom bieżącym, jak i perspektywom rozwojowym gospodarki Polski. Właśnie na przykładzie handlu pomiędzy Polską a wysoko rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi autor stara się pokazać rozmaite problemy związane z handlem Wschód-Zachód. Biorąc pod uwagę, że dla Polski wymiana handlowa w ogóle, w tym również wymiana z Zachodem, ma duże i stale rosnące znaczenie, należy przedstawić przez W. Ruxa powyższej problematyki w omawianej rozprawie uznać za bardzo pożyteczne i potrzebne, zwłaszcza że jest ona jednym z pierwszych w literaturze polskiej szerszych opracowań na ten temat¹.

Omawiana praca — oprócz wstępu i zakończenia — składa się z siedmiu rozdziałów. Rozdział I, zawierający ocenę obecnej sytuacji w handlu Wschód-Zachód, stanowi niejako wprowadzenie do głównego tematu. Autor omówił w nim kolejno: przesłanki polityczne rozwoju stosunków gospodarczych między Wschodem a Zachodem, dotychczasowy rozwój tego handlu (rozmiary, dynamikę i strukturę obrotów), ekonomiczne uwarunkowania i zależności, handel Polski z rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi (wielkość i struktura towarowa obrotów, struktura geograficzna, pozycja Polski na rynkach krajów kapitalistycznych), wreszcie inne przesłanki gospodarczej wymiany między Wschodem i Zachodem. Spośród wielu interesujących spostrzeżeń, które autor zawarł w tym rozdziale, na uwagę zasługują m.in. teza, że ogólne związki gospodarcze na świecie mają w długim okresie większą siłę oddziaływania niż decyzje rządów i dlatego handel między krajami socjalistycznymi a kapitalistycznymi rozwija się względnie szybko, mimo wszelkiego rodzaju przeszkód. Główną przeszkodą w intensywnym rozwoju stosunków handlowych Wschód-Zachód jest — zdaniem autora — tzw. bariera strukturalna, związana z niewłaściwą strukturą eksportu z krajów wschodnich do zachodnich, w którym zbyt niski jest udział towarów przemysłowych. Zmiana tej struktury wymagać będzie wiele wysiłku ze strony samych krajów socjalistycznych (odpowiednia podaż towarów na eksport), ponadto w dużym stopniu zależna jest od zmian popytu w krajach zachodnich oraz od oddziaływania czynników instytucjonalnych. Aktualnie w krajach kapitalistycznych istnieje — jak wiadomo — wiele przeszkód, które utrudniają państwu socjalistycznym dostęp na ich rynki, co zwłaszcza odnosi się do eksportu towarów o wyższym stopniu uszlachetnienia. Z kolei przywóz z krajów zachodnich do wschodnich również jest utrudniony, m. in. poprzez utrzymywanie embarga na szereg towarów określonych jako „strategiczne”; ponadto niekiedy brak ułatwień

¹ Z ważniejszych pozycji poświęconych rozwojowi handlu Wschód-Zachód należy wymienić: *Europejski handel Wschód-Zachód. Raport Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ*, PWE, Warszawa 1972, *Stosunki ekonomiczne między Wschodem a Zachodem* (praca zbiorowa IKiC HZ), „Problemy Handlu Zagranicznego” nr 3, PWE, Warszawa 1973 oraz P. Bożyk, W. Grabska, M. Łytko, *Integracja a współpraca gospodarcza w Europie* (część III w opracowaniu W. Grabskiej), Wyd. MON, Warszawa 1972.

kredytowych i gwarancji kredytów, które byłyby wymagane na dostawy maszyn i urządzeń do krajów socjalistycznych przez eksporterów z wysoko rozwiniętych państw kapitalistycznych.

Rozdział II omawianej pracy przedstawia poszczególne elementy polityki gospodarczej w zakresie handlu zagranicznego. Autor kolejno zaprezentował tu niektóre teoretyczne problemy związane z określaniem celów polityki handlu zagranicznego i metod ich realizacji, ogólnymi funkcjami handlu zagranicznego, koordynacją procesów gospodarczych powiązanych z handlem zagranicznym, wreszcie specyficznymi funkcjami handlu zagranicznego. Rozdział ten, chociaż nie dotyczy bezpośrednio problematyki handlu Wschód-Zachód, a przy tym stanowi powtórzenie spraw na ogół znanych, wydaje się być mimo to potrzebny, zwłaszcza jako podstawa do rozważań zawartych w następnych częściach książki.

Zasadniczy pod względem merytorycznym i jednocześnie najobszerniejszy fragment omawianej pracy stanowią dwa następne rozdziały poświęcone elementom koncepcji rozwoju stosunków handlowych z rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi do 1990 r. Pierwsza część tej koncepcji — omówiona w rozdziale III — dotyczy ustalania celów handlu zagranicznego Polski z krajami Zachodu. Autor wymienia najpierw rozmaite czynniki, które powinno się uwzględnić w trakcie formułowania koncepcji tego handlu do 1990 r. Do czynników zewnętrznych (w stosunku do gospodarki polskiej) zaliczone zostały: zasoby bogactw naturalnych, zasoby pracy żywej, postęp nauki, techniki i organizacji, międzynarodowy podział pracy, dalszy wzrost zainteresowania rozwiniętych krajów kapitalistycznych rynkami zbytu w krajach socjalistycznych, silne tendencje do integracji w krajach Zachodu, głęboko sięgające zmiany układu sił gospodarczych między tymi krajami, głębokie reperkusje dla gospodarki krajów kapitalistycznych kryzysu paliwowo-energetycznego, tendencje inflacyjne. Następnie autor przedstawił cele strategiczne (związane z funkcjami ogólnymi) rozwoju polskiego handlu zagranicznego, następnie zaś cele specyficzne wymiany handlowej Polski z Zachodem (uzyskanie najwyższego efektu transformacji struktury podaży, osiągnięcie optymalnego transferu technologii i maksymalnego efektu wzrostu produkcji). Kończącą część rozdziału III poświęcił autor uzasadnieniu przyjętych celów. Słusznie podkreślił, że realizacja kompleksowego programu pogłębienia socjalistycznej integracji gospodarczej krajów RWPG zawiera czynniki przyspieszenia ogólnego rozwoju ekonomicznego Polski, tworzenia nowych wielkości popytu produkcyjnego, co oznacza konieczność znacznego zwiększenia obrotów handlowych również z krajami kapitalistycznymi. Ponadto zwiększenie importu maszyn i urządzeń z tych krajów do Polski powodować będzie — zdaniem autora — dodatkowo poważny efekt kreacji, polegający na wyłanianiu się nowych strumieni przepływu dóbr inwestycyjnych i konsumpcyjnych między obu stronami na skutek nowo tworzonego popytu w wyniku rozwoju nowoczesnych gałęzi przemysłu w Polsce.

Rozdział IV poświęcony jest określeniu metod i dróg realizacji rozwoju stosunków handlowych między Polską a krajami Zachodu. Program realizacji analizowanych w rozdziale poprzednim celów autor podzielił na dwa okresy: do 1980 r. i w latach 1981 - 1990. W okresie pierwszym determinantą rozwoju stosunków gospodarczych z Zachodem będzie import do Polski z krajów tego obszaru, natomiast w drugim etapie, w rezultacie intensywnego rozwoju gospodarki polskiej, eksport z Polski do rozwiniętych krajów kapitalistycznych. Zdaniem autora, eksport ten w pełni zapewni Polsce bieżącą równowagę płatniczą wraz ze spłatami kredytów.

Oprócz krótkich rozważań o charakterze prognostycznym rozdział IV zawiera stosunkowo obszerną analizę przedsięwzięć ekonomiczno-organizacyjnych, które — zdaniem autora książki — powinny zapewnić realizację głównych celów programu intensyfikacji stosunków handlowych z rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi. Do

przedsięwzięć tych zaliczone zostały kolejno: przyspieszenie postępu technicznego, ekonomiczny wybór dróg rozwojowych (polityki, kierunków specjalizacji, kierunków geograficznych i partnerów), rozwój dynamicznych branż, prowadzenie odpowiedniej polityki traktatowej, kredyty zagraniczne, specjalizacja produkcji i eksportu, kooperacja przemysłowa, badanie rynków, spółki mieszane, inne formy promocji (targi, wystawy, reklama), marketing eksportowy. Wiele z tych przedsięwzięć omówiono względnie szczegółowo, niektóre tylko ogólnie. Nie sposób w tym miejscu przedstawić dokładnie treści tego interesującego niewątpliwie fragmentu pracy, warto jedynie zwrócić uwagę na rozważania na temat kryteriów wyboru branż do specjalizacji, zakończone wymienieniem konkretnych branż nowoczesnych (*research intensive production*), które mogą być przedmiotem specjalizacji w przypadku Polski. Zauważyć również należy, że interesujące są rozważania dotyczące problematyki kredytów zagranicznych — ważnego elementu w rozwoju stosunków handlowych Wschód-Zachód.

Rozdział V zawiera omówienie niektórych zagadnień związanych z systemem funkcjonowania handlu zagranicznego, opracowywaniem planów tego handlu, jego strukturą organizacyjną, wreszcie z zarządzaniem. Ta część pracy — będąca logicznym następstwem poprzednich — posiada szczególne walory, cechuje się mianowicie stosunkowo wysokim stopniem użyteczności praktycznej. Odnosi się to np. do analizy systemu funkcjonowania handlu zagranicznego, która u autora przybiera formę analizy poszczególnych faz transakcji: badanie sytuacji rynkowej, akwizycja zamówień, faza negocjacji, faza kontraktu, realizacja kontraktu, faza odbioru towaru i inkasa należności, faza kontroli.

Rozdział VI zatytułowany *Polski handel zagraniczny w latach 1971-1975* wydaje się raczej zbędny, zarówno z punktu widzenia tematu i celu pracy, jak i logiki jej układu. W świetle tego dyskusyjny jest komentarz autora książki, że rozdział ten ma służyć jako przykład sposobu formułowania zamierzeń w zakresie importu i eksportu oraz metod i dróg osiągnięcia tych celów. Interesujące i potrzebne są natomiast uwagi zawarte w rozdziale VII — będące logicznym uzupełnieniem omawianej pracy. Autor dokonał w nim analizy niektórych problemów multilateralnych występujących w rozwoju stosunków handlowych Wschód-Zachód (zwłaszcza związanych z działalnością GATT).

Ogólnie o omówionej pracy W. Ruxa powiedzieć należy, że jest to książka zawierająca obszerny materiał do przemyśleń i mogąca znaleźć uznanie czytelników zainteresowanych handlem zagranicznym. Sądzić wolno, że — zgodnie zresztą z intencjami autora wyrażonymi we wstępie — może ona służyć nie tylko jako wademecum dla kierowników przedsiębiorstw, zajmujących się zagadnieniami handlu Wschód — Zachód, ale powinna ułatwić podejmowanie decyzji w sprawach pogłębiania stosunków gospodarczych między tymi dwiema grupami krajów. Akcentując pewną przydatność książki dla praktyki należy zauważyć, że autor wiele poruszonych problemów jedynie ogólnie naszkicował. W pewnych fragmentach omawianą książkę traktować można raczej jako swoisty „zarys” niż analizę konsekwentnie zmierzającą do udzielenia jednoznacznych odpowiedzi dotyczących konkretnych przedsięwzięć polskich przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych w stosunkach z określonymi partnerami Zachodu. W pewnych fragmentach pracy (zwłaszcza w najważniejszym — naszym zdaniem — rozdziale IV) autor traktuje „Zachód” jako jedną całość, jak gdyby kraje wchodzące w zakres tego pojęcia były „takie same”. Jest to pewna słabość pracy, zmniejszająca nieco — godne ponownego podkreślenia — jej walory praktyczne. Słabością książki jest również, jak się wydaje, całkowite pominięcie problematyki wymiany handlowej pomiędzy Polską a krajami Trzeciego Świata oraz pomiędzy nimi a Zachodem. Nie ulega wątpliwości, że ten ele-

ment również należałoby uwzględnić w trakcie wypracowywania racjonalnej koncepcji rozwoju stosunków handlowych między rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi a Polską i pozostałymi państwami socjalistycznymi.

Stanisław Flejterski

W. S. KOTLIAR: *Siewiernyj Sowiet. Struktura, diejatielnost*. Izdatielstwo „Mieżdunarodnyje Otnoszenija”, Moskwa 1973, 144 ss.

Radziecka nauka o stosunkach międzynarodowych od wielu lat wykazuje aktywne zainteresowanie regionem skandynawskim z uwagi na jego istotne znaczenie dla utrzymania pokoju i bezpieczeństwa w Europie¹. Jej dorobek w tym zakresie wzbogaci z pewnością pierwsza w socjalistycznej literaturze stosunków międzynarodowych monografia, poświęcona strukturze i funkcjonowaniu Rady Nordyckiej — międzyparlamentarnej, konsultatywnej organizacji państw skandynawskich². Problematyka skandynawistyczna stwarza specjalne trudności wszelkiej penetracji badawczej ze względu na bariery językowe. Z tego też powodu odnotować należy niekwestionowaną kompetencję autora, byłego *attaché* prasowego w Norwegii³, który w sposób kompleksowy wykorzystał w swej pracy bogate piśmiennictwo skandynawskie.

Recenzowana monografia składa się trzech logicznie wynikających po sobie rozdziałów, których tytuły w pełni korespondują z ich zakresem przedmiotowym. Może natomiast budzić pewne wątpliwości obszerność tematyczna poszczególnych rozdziałów, a w konsekwencji nadmierne rozbudowanie ich wewnętrznej konstrukcji, co nie pozostało bez wpływu na częste powtórzenia oraz łączne potraktowanie (np. w rozdziale I) diametralnie różnej problematyki.

Przedmiotem rozważań W. S. Kotliara jest powstanie Rady Nordyckiej, jej struktura i status międzynarodowopravny (rozdział I), główne kierunki działalności Rady (rozdział II) oraz współpraca skandynawska a sytuacja na północy Europy (rozdział III). Tytuł monografii nie jest w pełni adekwatny do jej treści, gdyż autor uwzględnił także organy współpracy spoza struktury Rady Nordyckiej, choć powiązane z nią funkcjonalnie (np. Nordycka Rada Ministrów).

Zaletą rozprawy Kotliara jest ściśle powiązanie procesu współpracy nordyckiej z sytuacją polityczną w Skandynawii i układem stosunków międzynarodowych w Europie. Przyjęcie tej współzależności jako dyrektywy metodologicznej pozwoliło autorowi szerzej spojrzeć na tło historyczno-polityczne integracji nordyckiej.

We współpracy skandynawskiej, zwłaszcza po 1917 r., autor dostrzega współwystępowanie dwóch wyraźnych tendencji, których konsekwencje do dziś rzutują na obraz polityczny Europy północnej. Jedna z nich wyrażała się w dążeniu mocarstw imperialistycznych do uzyskania wpływu na życie polityczne i ekonomiczne oraz współpracę skandynawską w celu stworzenia „antykomunistycznej forpoczty”. Druga z kolei tendencja polegała na stworzeniu neutralnego „bufora” celem zmniej-

¹ Por. m. in.: P. N. Rysakow; *Monopoli SSza i strany Siewiernoj Jewropy*. Moskwa 1962; W. Prokofiew, *Siewiernaja Jewropa i mir*. Moskwa 1966; J. Kuzniecowa, *Biezopasnost na Siewierie Jewropy*. Moskwa 1967; J. W. Piskułow, L. D. Gradobitowa, *Siewier i intiegracja*. Moskwa 1972.

² W literaturze światowej istnieją na ten temat tylko nieliczne monografie: F. Wendt, *The Nordic Council and Cooperation in Scandinavia*. Copenhagen 1959; O. Wallmén, *Nordiska Rådet och nordiskt samarbete*. Stockholm 1966; S. V. Anderson, *The Nordic Council. A Study of Scandinavian Regionalism*. Stockholm 1967.

³ N. Nejländ, *Sovjetisk syn på Nordiska radet*. „Nordisk Kontakt” 1974, nr 4, ss. 123 - 124.